
Memoria

2019 წლის 5 დეკემბერს შესრულდა 20 წელი დიდი ქართველი პუბლიცისტისა და საზოგადო მოღვაწის – აკაკი ბაქრაძის გარდაცვალებიდან. ამიტომაც, ამავე წლის სექტემბერში დაგეგმილი XIII საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმის პროგრამაში გავითვალისწინეთ ლიტერატურის ინსტიტუტში აკაკი ბაქრაძის პუბლიცისტური მემკვიდრეობისადმი მიძღვნილი „მრგვალი მაგიდის“ ჩატარება. ჩვენი ყურნალის წინამდებარე ნომერში გთავაზობთ ზაზა აბზიანიძის სწორედ ამ „მრგვალ მაგიდაზე“ წაკითხული მოხსენების საჭურნალო ვერსიას და ჩვენი „ილიაუნელი“ კოლეგის – გია ჯოხაძის გამოსვლის ტექსტს, რომელშიც შეჯამდა აკაკი ბაქრაძისადმი მიძღვნილი უაღრესად საინტერესო დისკუსიის სულისკვეთება.

ზაზა აბზიანიძე

(საქართველო, თბილისი)

ქართული ეროვნული იდენტობის აკაკი ბაქრაძისეული კონცეფცია

ქართული იდენტობისა და ეთნოპორტრეტის მარადიული კითხვები გასდევდა აკაკი ბაქრაძის მთელ ბიოგრაფიას. ლოგიკური იქნება, მის სახელთან და ღვანლთან მიბრუნება ამ, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი კონცეფციის თვალმიდევნებით დავიწყოთ. აქ ჩვენი ყურადღების პირველი ობიექტი იქნება ესეე „დავინყებულნი იდეა“ (1987), რომელშიც აკაკი ბაქრაძემ, პირველმა ქართულ სააზროვნო სივრცეში, მკაფიოდ ჩამოაყალიბა ქართული მესიანისტური იდეის პოსტულატები. ესეისტის აზრით, XII-XIII ს.ს. მიჯნით დათარიღებულ თხზულებაში „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ თამარის კარზე მოღვაწე ჩვენთვის უცნობი ავტორის მიერ „თამარის სამების მეოთხე წევრად გამოცხადება და ჩვილი ლაშა-გიორგის იესო ქრისტესთან მისწორება ნაწილია ქართული მესიანისტური იდეისა“. ქართულ მესიანისტურ იდეას, – გვიყვება აკაკი ბაქრაძე, – ოთხი ტრადიციული წყარო ასაზრდოებს: „*პ ი რ ვ ე ლ ი: ცნობილი ჰომინთ – ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი*“ – ქართული ენა გამოცხადებულა ქრისტეს ენად. [.....];

მ ე ო რ ე: ქრისტეს კვართი საქართველოში, მცხეთაშია დასაფლავებული. დაკრძალვის ადგილს აგებულა სვეტიცხოველი. [.....];

მ ე ს ა მ ე: საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა;

მ ე ო თ ხ ე: ბაგრატიონთა დინასტია არის იესიან-დავითიან-სოლომონიანი. [.....]

ქართველი ბაგრატიონები ებრაელ მეფეთა შთამომავლად თვლიდნენ თავს. [.....] იესეც, ძეც მისი დავით, სოლომონიც ძე დავითისი სახარებაში მოხსენიებულნი არიან ქრისტეს წინაპართა შორის. მაშასადამე, ქართველი ბაგრატიონები და ქრისტე ნათესავები არიან. ამასთან ერთად, გარკვეულ პერიოდში ქართველი მეფეები „მესიის მახვილად“ იწოდებიან. ისინი დამცველიც არიან და გამავრცელებელიც ქრისტეს მოძღვრებისა.

ქართულ მესიანისტურ იდეას აყალიბებს ქართული საეკლესიო მწერლობა. მისი აზრი მკაფიოა: თუკი საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა, ქართული ენა ქრისტეს ენაა, რომლითაც უნდა ელაპარაკოს უფალი კაცობრიობას მეორედ მოსვლის ჟამს, ბაგრატიონები კი ქრისტეს ნათესავები არიან, ცხადია, ქართველი ხალხი საგანგებო, განსაკუთრებული მისიის მატარებელია. იგი მოვალეა ეს მისია აღასრულოს. ქართული ეკლესია, ისტორიის ასპარეზზე, ამ იდეით წარმართავს და ამოქმედებს ქართველ ხალხს“ (ბაქრაძე 2004: 49-52).

ვაი, რომ განგებას თავისი სცენარი ჰქონდა და მესიანისტური იდეები, რომლებიც საქართველოს სამეფოს ზეობის პერიოდში იშვა, იმავე XIII საუკუნეში მონღოლების გამოჩენა-გაბატონებამ ისტორიული ასპარეზიდან მითოლოგიურში გადაანაცვლა – მიჯაჭვულ ამირანთან, გრძნეულ ხოგაის მინდიასთან, ბაზალეთის ტბის ძირში ჩამალულ ოქროს აკვანში მძინარე ჩვილთან თუ სურამის ციხის კედელში ჩატანებულ ჭაბუკთან – და ყოველივე ეს ქართული იდენტობის განუყოფელ ნაწილად აქცია.

აკაკი ბაქრაძე თვლიდა, რომ ამგვარი სიმბოლური ღირებულებანი ქმნიან ილუზორულ სინამდვილეს თავისი უნიკალური ფუნქციით. ეს უნიკალურობა კი ერთ ანტინომიაზეა დამყარებული: რაც უფრო „დამინებულია“, დაცილებულია იდეალს ეთნოსისა და ადამიანის ცხოვრება, მით უფრო ზეანეულისა და კეთილშობილისაკენ ისწრაფვის წარმოსახვა!

ისტორიულ რეტროსპექტივაში განიხილავს აკაკი ბაქრაძე ქართული ეროვნული ხასიათისა და ეთნოკულტურული კონსტანტების ერთობლიობას თავის „მკვახე შეძახილში“ (ალმ. „კრიტიკა“ №4, 1983). ეს გახმაურებული პოლემიკური წერილი კონცეპტუალურად უპირისპირდებოდა მისივე ლიტერატურული თაობის გამორჩეული წარმომადგენლის – გურამ ასათიანის ვრცელ ექსკურსს ეთნოფსიქოლოგიის სფეროში – „სათავეებთან“ (1980), რომელშიც მისმა ოპონენტმა ერთგვარი „ეროვნული ნარცისიზმი“ დაინახა.

ეროვნული თვითმყოფადობის იდეის წარმოსახვისას გურამ ასათიანმა ერთ ეფექტურ მეტაფორას ვივეკანანდასთან მიაგნო: „ყოველ ერს, ისევე, როგორც ყოველ ცალკეულ ადამიანს, სიცოცხლის საფუძვლად უდევს ერთადერთი თემა, ცენტრალური ბგერა, რომლის გარშემო ჰარმონიის ყველა დანარჩენი ბგერა იკრიბება... თუკი ერი მას უკუაგდებს, თუკი იგი უკუაგდებს საკუთარი ცხოველმყოფელობის პრინციპს, საუკუნეთა მიერ გადმოცემულ გეზს, ეს ერი კვდება“ (ასათიანი 1982: 13).

გურამ ასათიანი თვითონვე აღნიშნავდა, რომ ამ „ცენტრალური ბგერის“ მოსახელთებლად უმთავრესად ლიტერატურას ეყრდნობოდა („დასაყრდენი შედარებით ვიწროა, მაგრამ ერთობ სანდო“, – წერდა იგი). სწორედ ამ „სანდოობაში“ შეიტანა ეჭვი აკაკი ბაქრაძემ (განათლებლით ისტორიკოსმა) და „სათავეებთან“ მოხ-

მობილი „ლიტერატურული სიქველენი“ ისტორიული ქრონიკებიდან ამოკრეფილი „სიგველენით“ გაანონასნორა – დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის თვითგვემა იქნებოდა ეს („ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს...“), თუ ნაწყვეტი იაკობ მანსვეტაშვილის მოგონებებიდან.

ყველა იმ კონცეპტუალურ ასათიანისეულ თეზას, რომელშიც კი ზედმეტი თვითტკობა იგრძნობოდა, აკაკი ბაქრაძემ თავისი ანტითეზა დაუპირისპირა. მაგალითად, როდესაც გურამ ასათიანი ლაპარაკობს, რომ შურისმაძიებლობა არ არის დამახასიათებელი ქართველი კაცის ბუნებისათვის, აკაკი ბაქრაძეს მოჰყავს ისტორიულ პირთა მთელი ნუსხა (მათივე მსხვერპლთა მითითებით), რომელთა ბიოგრაფიებშიც ვერც ერთმა ბიოგრაფოსმა ვერ ამოშალა სასტიკი შურისმაძიებლობის მაგალითები: ბაგრატ მესამე, გიორგი ბრწყინვალე, ქსნის ერისთავები, სოლომონ პირველი, ლევან მეორე დადიანი, თეიმურაზ პირველის ასული დარეჯანი და თავად თეიმურაზ პირველი, გივი ამილახვარი და „სხვანი, რომელნიც შურისმგებლის დაუოკებელი ვნებით არიან შეპყრობილნი. ისინი ხომ ქართველები არიან და ქართულ სულსა და ხასიათს ავლენენ.

მაშასადამე, ქართველმა იცის შურისძიება და თან სასტიკი. ეს ლიტერატურითაც დასტურდება და ისტორიითაც. ამიტომ, ნუ შევეცდებით პირი მოვინმინდოთ და გულმონყალისა და მიმტევებლის ნილაბი ავიფაროთ. არ არის ეს საჭირო“ (ბაქრაძე 2006ა: 606).

ქართულ ხასიათს შემორჩა ისეთი თვისებანიც, რომელნიც იმდენად მკაფიო და „რელიეფურია“, რომ არც ლიტერატურული და არც ისტორიული „დასტური“ არ ესაჭიროება. ანუ – საკამათოც არაფერია. მაგრამ, საკამათო მაინც მოიძებნა და კამათის საგანი ამჯერად „მკაფიო სურათის“ ინტერპრეტაცია იყო. გურამ ასათიანის აზრით, ერთ-ერთი ასეთ თვისებათაგან – ქართველი კაცის ბუნებრივი არტისტიზმიდან გამომდინარე, მუდმივი პოზაა, ყურადღების ცენტში ყოფნის სურვილი. ვფიქრობ, ეს პოზა ქართულივე ამპარტავნობიდან უფრო გამომდინარეობს, ვინემ არტისტიზმიდან, თუმც გურამ ასათიანის ლმობიერმა თვალმა, რალა თქმა უნდა, აირიდა ეს „გენეტიკა“: „ქართველი კაცი მუდამ სცენაზე გძნობს თავს. მარტოდ დარჩენილსაც კი ვილაცის მოუშორებელი მზერა ელანდება და ყოველ თავის მოძრაობაში ამ უხილავ თვალთა დაინტერესებულ ყურადღებას ითვალისწინებს...“ (ასათიანი 1982: 56).

ამ ტექსტის წამკითხველი აკაკი ბაქრაძე შეშფოთებული ეკითხება ავტორს: „ეს ხომ უმძიმესი მდგომარეობაა – მთელი სიცოცხლე სცენაზე გძნობდე თავს. სულ ვილაცას ატყუებდე და, რაც მთავარია, უპირველესად საკუთარ თავს, არასოდეს იყო ის, რაც ნამდვილად ხარ?!“ (ბაქრაძე 2004ა: 617).

თითქმის ორმოცი წელი გავიდა „რომანტიკოსისა“ და „რეალისტის“ იმ ლიტერატურული „დეულიდან“, მაგრამ უფროსი თაობის მეხსიერებამ შემოინახა, როგორი ინტერესითა და აღტაცებით გადადიოდა ხელიდან ხელში „სათავეებთან“ („ცისკარი“, 1980 წ., №5,6,7), რა მალამოდ ედებოდა ფეხდაბიჯებულ ეროვნულ თავმოყვარეობას ზნესრული ქართველი რაინდის ხატება; როგორ ატკობდა ყურთასმენას დროულად მოხმობილი გიორგი მთანმინდელის სიტყვები „ქართველთა წრფელი და

უმანკო“ ბუნების შესახებ და, ამის საპირისპიროდ, რა გამაღიზიანებლად ჟღერდა აკაკი ბაქრაძის სტატიის ფინალში გატანილი ლაკონიური და პირუთვნელი რეზიუმე: „ჩვენი ავ-კარგით ისეთივენი ვართ, როგორც ყველა ხალხი ამქვეყნად. კაცობრიობის თანავარსკვლავედში უზენაესის მიერ ჩვენზე დაკისრებულ მოვალეობასაც პირნათლად შევასრულებთ და თავისუფლად ვისარგებლებთ ყველა იმ უფლებით, რაც ბუნებით გვაქვს მონიჭებული“ (ბაქრაძე 2004ა: 627).

(Sic: რა საინტერესოა და რამდენს გვეუბნება ავტორზე, რომ ბაქრაძისეული კატეგორიულობის ფონზე, მის თხზულებათა VIII ტომში გამოქვეყნებულ „ქართული ლიტერატურის სასკოლო სახელმძღვანელოების პროექტში“ კლასგარეშე საკითხავი ლიტერატურის ნუსხაში შეტანილია „სათავეებთან“!).

არანაკლები სიცხარით ეპაექრებოდა აკაკი ბაქრაძე თავის „წარსულით წინასწარმეტყველებაში“ (1984) საქართველოს ბელეტრიზებული (და დიდად პოპულარული!) ისტორიული ნარკვევების – „უქარქაშო ხმლების“ (1976-1981) ავტორს – ლევან სანიკიძეს. ერთი ციტატა ამ პოლემიკურ ესსეში ჰენრი თომას ბოკლის „ინგლისის ცივილიზაციის ისტორიიდან“ მკაფიოდ გამოხატავდა აკაკი ბაქრაძის, როგორც ისტორიკოსის, „კრედოს“: „ჭეშმარიტების წარმოსახვით დამახინჯების სხვადასხვა სახეობათა შორის არც ერთს არ ძალუძს იმდენი ზიანის მოტანა, რამდენიც გარდასული დროისადმი გადაჭარბებულ პატივისცემას“ (ბაქრაძე 2005: 554).

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ აკაკი ბაქრაძის უმთავრესი პრეტენზიები „უქარქაშო ხმლების“ ავტორისადმი არა „ემოციური თხრობაა“, ან ცალკეული ისტორიული კოლიზიებისა და პერსონაჟების მიკერძოებული აღწერა, არამედ, საზოგადოდ, ისტორიის ზნეობრივი ასპექტის გაუთვალისწინებლობა: „...რა გვასწავლა ისტორიამ უფრო მეტად – სულდიდობა თუ სულმოკლეობა, ვაჟკაცობა თუ სილაჩრე, გულწრფელობა თუ გაიძვერობა, უბრალოება თუ ცუდმედიდობა, სიმართლის სიყვარული თუ ტყუილის ტრფობა, შრომისმოყვარეობა თუ კვაჭური გაქნილობა...“ – ეს კითხვები თანამედროვე ქართველი კაცის ეთნოპორტრეტის წარმოსახვისას მკვლევარისათვის ასმაგად უფრო აქტუალურია, ვიდრე ნებისმიერი კონკრეტული ისტორიული კოლიზია ან მისი პროტაგონისტები. დაბოლოს, აკაკი ბაქრაძე გვეკითხება: „რა არის საქართველოს ისტორიაში ის, რაც ეთიკურად გვამაღლებს და რა არის ის, რაც ეთიკურად გვამცირებს? ეს გასარკვევია, გულწრფელად და ხმამაღლაა სათქმელი. უამისოდ ისტორია ან კვებნაა ან გლოვა“ (ბაქრაძე 2005: 554-555).

„წარსულით წინასწარმეტყველების“ ფინალში გაჟღერებული ამ უმნიშვნელოვანესი კითხვის ადრესატი, რალა თქმა უნდა, მხოლოდ ლევან სანიკიძე არ გახლდათ, – მთელი ქართული საზოგადოება იყო. და, საერთოდაც, ეს თემატიკა უკვე გასცდა საკუთრივ ისტორიის სფეროს. აკაკი ბაქრაძეს „პროვიდენციალური ალლო“ კარნახობდა, რომ განგება დაუსჯელად არ ტოვებს მთვლემარე სულიერების კერებს და პასუხის არქონა უმთავრეს ზნეობრივ კითხვებზე მის თვისტომებს ძვირად დაუჯდებოდათ. ასეც მოხდა...

ამ კონტექსტში არ მინდა გამოგვჩჩეს აკაკი ბაქრაძის სტატია – „რა არის თათქარიძეობა?“. ეს პამფლეტი 1974 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისკარში“

– თვითკმაყოფილი ნაყოფანების ზეობისას, რაც ავტორისათვის, მისი დიდი წინაპრების მსგავსად, ეროვნული ენერჯის დაცხრომის უტყუარი მანიშნებელი იყო.

„რა არის თათქარიძეობა?“ – თხრობა ადამანთა ერთობაზე, რომელიც ჩაკეტილ სივრცეში ცხოვრობს თავისი დაკნინებული მიზნებითა და მისწრაფებებით. თუ მედიცინაში არის ცნება „სიცოცხლესთან შეუთავსებელი ტრავმებისა“, კულტურის ანთროპოლოგიაშიც შეხვედებით ეთნიკური ორგანიზმის ზნეობრივი არსებობისათვის ფატალურად საშიშ სიმპტომებს. ავტორი დაუზარებლად, საოპერაციოდ გამზადებულ ავადმყოფთან თავსმდგომი ქირურგის კატეგორიულობით ჩამოთვლის ქართული ორგანიზმიდან ამოსაკვეთ რუდიმენტებს: „თვისება პირველი: სიზარმაცე, მეორე თვისება – თვითკმაყოფილება და კვებნა. [ამას ემატება] ცრუაქტიურობა, მატყუარობა, პირფერობა, თვალთმაქცობა, ღორმუცელობა და უნაყოფობა...“ (ბაქრაძე 1977: 42-50).

ბუნებრივია აქ ეს რიტორიკული კითხვაც: „[ასეთ] ატმოსფეროში რა უნდა აკეთოს ადამიანმა? ჭამოს. სხვა აღარაფერი დარჩენია მას“ (ბაქრაძე 1977: 49). რალა თქმა უნდა, ასეა და გასაკვირი არაა, თუ აქ რაზლეს თვალთმაქცი მამაობი გაგვახსენდება: „...რამეთუ უნდა ვუნყოფეთ, რომ ბერნი იმად კი არა ჭამენ, ვიცოცხლოთო, არამედ იმად ცოცხლობენ, ვჭამოთო...“ (რაბლე 2013: 366).

„გარდამავალი ეპოქის“ ერთი, ბევრისმთქმელი თანხვედრაც არ მინდა გამოგვრჩეს: „თათქარიძეობის“ ექო აკაკი ბაქრაძის პამფლეტის გამოქვეყნებიდან კარგა ხნის შემდეგაც გაიჟღერებს. 1990 წელს დამოუკიდებლობის მოთხოვნით მიტინგებზე აბობოქრებული ქართველობის დანახვისას, მერაბ მამარდაშვილი ერთ-ერთ ინტერვიუში „უცნაურად“ დამოდვრავს თანამემამულეებს: „საჭიროა მთელი ნაციონალური ცხოვრება... წარიმართოს ერთი მოვლენის კვლდაკვალ – ეს არის თავისუფალი შრომა. ეს იმასაც გულისხმობს, რომ უნდა ვისწავლოთ მუშაობა, შრომა მოდერნული, ანუ თანამედროვე მსოფლიოს დონეზე“ – ეს მომიტიინგე ქართველების გასაგონად; და იმავე ინტერვიუში, ახლა უკვე რუსების გასაგონად იტყვის: „...არის ერთი რამ, რაც რუსებმა უთუოდ უნდა გაიგონ და თანაც შეეგუონ: ქართველებს სურთ დამოუკიდებლობა. ქართველს, როგორც ქართველს, შეუძლებელია, არ სურდეს თავისი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა და თავისუფლება... ეს არის ისტორიული ლტოლვა, რომელიც ძალზე შორიდან მოდის, რომელიც ძვეს გენეტიკაში და შეუქცევადია“ (მამარდაშვილი: 2011: 264-266). ეს ფრაზა ისეთივე ენერგეტიკითაა დამუხტული და ისეთივე კატეგორიულია, როგორიც დიდი ფილოსოფოსის რწმენა, რომ თავისუფალი ქვეყანა ვერ შედგება თავისუფალი შრომის კულტის გარეშე.

აკაკი ბაქრაძეს დავუბრუნდეთ. ქართული ხასიათის ნიშანდობლივ თვისებებზე დაკვირვებისას იგი ხშირად მიმართავდა ლიტერატურულ ანალოგიებს: „მამელუკური ცნობიერება“ (1996), „ტარიგი ღმრთისაი“ (1975), „ვასალური აზროვნება“ (1997) და ა.შ. მწერლობა მას, საზოგადოდ, ქართული სოციოკულტურული ერთობისა და პიროვნული/ეროვნული ღირსების შენარჩუნების ერთ-ერთ გარანტიად მიაჩნდა, ამიტომაც ხშირად შეახსენებდა მკითხველს ლიტერატურის განსაკუთრებული

მისიის შესახებ. ამ თვალსაზრისით, XX საუკუნის ქართველ მწერალთა შორის იგი პირველობას მიხეილ ჯავახიშვილს ანიჭებდა.

და მართლაც, თუ სიზანტისა და ნაყროვანების კლასიკურ ნიმუშს ქართველი მკითხველისათვის ლუარსაბ თათქარიძე წარმოადგენდა, მიხეილ ჯავახიშვილმა არანაკლებ ტიპური, ორი „მატყუარის“ პორტრეტი გამოძერწა: პირველი – ტრისტერის ფოლკლორული არქეტიპის მოშველიებით – ცრუაქტიური კვაჭი კვაჭანტირაძისა („ქალაქელი აფერისტის“ ერთგვარი „შარმით“, რომელიც ხან თომას მანის ფელიქს კრულს გვაგონებს და ხან ილფისა და პეტროვის ოსტაპ ბენდერს) და მეორე – ზნედაცემული სოფლელი მოქეიფე უქნარა „ოქროპირის“, მეტსახელად „დამპატიჟესი“.

„გეშეფტმახერი“ კვაჭი (აკაკი ბაქრაძის ეპითეტია) იმით განსხვავდება თავისი რუს-ევროპიელი „კოლეგებისაგან“, რომ ამ ფსიქოტიპისათვის დამახასიათებელ ცინიზმს აქ ეროვნული ნიჰილიზმიც ემატება. თავის კონცეპტუალურ ესსეში „ვასალური აზროვნება“ (1996), რომლის პირველ ნიმუშსაც ავტორი ლეონტი მროველთან ნახულობს, უკანასკნელს კვაჭი კვაჭანტირაძის „ანდერძში“ ხედავს: „რას ჩააცივდით ერთ მტკაველ საქართველოს, ერთ მუჭა ხალხს!.. გადაჰხედეთ დიდ რუსეთს, მსოფლიოს მეექვსედი, ორას მილიონამდე ხალხი ჰყავს! თუ შნო, უნარი და ხალისი გაქვთ, ფრთები გაშალეთ და ამ უღვეველ სივრცეში ინავარდეთ“ (ბაქრაძე 2005ა: 685). ღმერთო, რამდენმა ჩვენმა თანამემამულემ აღასრულა ეს ანდერძი ისე, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის ერთი სტრიქონიც კი არ ნაუკითხავს...

ჩვენი მწერლობის დამსახურებად მიაჩნდა აკაკი ბაქრაძეს ისტორიული ძნელბედობით ქართულ ხასიათში ერთი სპეციფიკური თვისების „გამომზეურება“, რომელსაც იგი „მამელუკური ცნობიებების“ ფენომენად მონათლავს. სახელდება, რაღა თქმა უნდა, კონდრატე თათარიშვილის („უიარაღოს“) ყავლგაუსვლელი რომანით („მამელუკი“, 1912) იყო ინსპირირებული, მაგრამ საილუსტრაციოდ მოხმობილი, ძირითადად, ისტორიული წყაროებიდან ამოკრეფილი კოლიზიებია.

„მამელუკური ცნობიერების“ განსჯისას ავტორის ვერდიქტი მკაცრი და პირუთვნელია: „უცნაურია, თუ ქართული არისტოკრატია ტრადიციულად მეომრობით იკვებნიდა და თავი მოსწონდა, თავად ჩვენი ხალხი სამხედრო სამსახურის დიდი მოყვარული, როგორც ჩანს, არასოდეს ყოფილა. უფრო სწორი იქნებოდა თუ ვიტყოდი – გუნება-განწყობილების მიხედვით ეპყრობოდა სამხედრო სამსახურს. თუ გუნება-განწყობილება ჰქონდა, იომებდა და მერე როგორ – სანიმუშოდ. არ ჰქონდა და დაიხურავდა ქუდს თავზე, ბრძოლის ველს მიატოვებდა და შინ წავიდოდა, ან საოჯახო საქმეების მოსაგვარებლად ან მოსალხენად. მაგრამ იგი ასე იქცეოდა მაშინ, როცა საკუთარ ქართულ არმიასი მსახურობდა. თუ უცხო ქვეყანაში მოღვაწეობდა, იგი ერთგულების, დისციპლინის, თავდადების ნიმუში იყო. ალბათ, იმიტომ ხდებოდა, რომ საქართველოს ქართველი არ უყურებდა (დღესაც არ უყურებს), როგორც სახელმწიფოს, რომელსაც თავისი მიზანი და მისია აქვს. ის საქართველოს ყოველთვის რომელიმე დიდი სახელმწიფოს ნაწილად თვლიდა.

...ემსახურო სხვას და ან არ იფიქრო ან ნაკლებად იფიქრო საკუთარ სამშობლოზე – გახლავთ სწორედ მამელუკური ცნობიერება“ (ბაქრაძე 2005ა: 661) – ასე

ჩამოაყალიბებს აკაკი ბაქრაძე თავისი ესსეს მთავარ თეზას, რომელიც, დღევანდელი გადასახედიდან, ვგონებ, ერთგვარ კორექციას საჭიროებს.

ერთი შეხედვით, „მამელუკი“, როგორც კონცეპტუალური მეტაფორა, ზუსტადაა მიგნებული, თუმცა მამელუკთა ისტორიის გულმოდგინე მკვლევარი გოჩა ჯაფარიძე ამტკიცებს, რომ მამელუკთან, როგორც რეალურ ისტორიულ პერსონაჟთან, დღევანდელ ქართველობას ვერანაირი ზნეობრივი პრეტენზია ვერ ექნება: „მამლუქთა თემა ფრიად პოპულარულია საქართველოში, – წერს იგი, – მაგრამ ზოგჯერ მაინც კბილს გაჰკრავენ ხოლმე მათ ქართულ პოეზიასა („მაგრამ ნუ ჩავთვლით მათ ჩვენს თვისტომად, ვინც შეაგინა თვისი ბავშვობა, მამელუკობა ვინც თვით ინდომა და თვით არჩია ყიზილბაშობა“) და პუბლიცისტიკაში. იყო მცდელობა მამლუქიზმის და შინაური მამლუქობის ცნებების დამკვიდრებისა ათასი ჯურის კონდოტიერისა და ქვეყნის მოძულეთა მიმართ. მრავალი ცოდვა მიანერეს დაუმსახურებლად – იმის მაგივრად, რომ პატიება გვეთხოვა საუკუნეთა მანძილზე საქართველოდან იძულებით გაყვანილი და უცხო მიწაზე სამუდამოდ დარჩენილი ურიცხვი ქართველის სულთათვის“ (ჯაფარიძე 2016: 259)

„მამელუკობა ვინც თვით ინდომა“ – გრიგოლ აბაშიძის ლექსიდანაა. პოეტებს ემართებათ ხოლმე – ჯერ წერენ და მერე ფიქრობენ. აბა, მითხარით, ვინ ინდომებს, თავისი სოფლიდან გაიტაცონ და მთელი დანარჩენი ცხოვრება უცხო ცის ქვეშ გაატაროს?! გინდაც მარტყოფიდან იყოს გატაცებული, გინდაც – ლამისყანიდან...

აკაკი ბაქრაძის მიერ მოხმობილი ისტორიულ-ლიტერატურული მაგალითებიდან „მამელუკური ცნობიერების“ მისეულ გაგებას კლასიკურად მიესადაგება პეტერბურგში, საიმპერატორო ამაღლაში („КОНВОЙ“) ჩარიცხული ქართველობა. აქ პუბლიცისტს ილიას სიტყვები ახსენდება: „შენი რაა რომ ამშვენებ შენს დამლუპველ ოსმალეთსა?“ და დასძენს: „მკვლევარები ამბობენ, რომ ხელნაწერში „ოსმალეთის“ ნაცვლად „ჩრდილოეთსა“ ეწერა, ხოლო ლექსს „იანიჩარის“ მაგიერ „კანვოიელი“ ერქვაო“ (ბაქრაძე 2005ა: 664). ნამდვილად ასე იყო (იხ. „იანიჩარის“ კომენტარები ილიას თხზულებათა ანტომეულის I ტ.-ში. გვ. 386).

„მამელუკური ცნობიერების“ ცნების რელატიურობა მკაფიოდ იკვეთება „ლანდსკნეხტის“ მეომრულ კოდექსთან შედარებისას: თომას კარლეილი თავის „საფრანგეთის რევოლუციაში“ ჰყვება შვეიცარიელ გვარდიელებზე, რომლებმაც 1793 წლის აგვისტოში, ტიუილრის სასახლის დაცვისას, მეფის ჯარისკაცთაგან განსხვავებით, არ შეატოვეს ლუდოვიკო XVI-ის სამეფო ოჯახი გააფთრებულ ბრბოს და თავი შეაკლეს პარიზში ამბოხებულთ. მეორე მხრივ, ცნობილია ისიც, რომ შეეძლოთ ბრძოლის ველი დაეტოვებინათ, თუკი დამქირავებელი გასამრჯელოს აღარ უხდოდა. ლანდსკნეხტისათვის ომი – ესაა საქმიანი გარიგება/კონტრაქტი, რომელსაც იგი სიცოცხლის ფასადაც კი არ არღვევს (ამ თემის გაშლა იხილეთ მაქს ვებერის ცნობილ წიგნში პროტესტანტული ეთიკის შესახებ). ერთი შეხედვით, „სამშობლოს ფაქტორი“, როგორც მოტივაცია, ამგვარ სიტუაციაში საერთოდ არ მონაწილეობს. მიუხედავად ამისა, შვეიცარიაში ჩათვალეს, რომ თავდადებულმა გვარდიელებმა სწორედ სამშობლო ასახელეს და მათი დაღუპვიდან 30 წლის შემ-

დეგ ლიუცერნის წარმტაცი ტბის პირას კლდეში დიდებული სიმბოლური მემორიალი („მომაკვდავი ლომი“) გამოუკვეთეს.

აკაკი ბაქრაძე ქართულ ეროვნულ ღირებულებებზე ფიქრობდა და წერდა მაშინაც, როდესაც მისი კოლეგების უმეტესობას აფრთხობდა „ფეთქებადი თემა“ და მაშინაც, როდესაც „პატრიოტიზმი“ პროფესიად გადაიქცა, ხოლო „ეროვნული ღირებულებანი“ – პუბლიცისტიკის „საჯილდაო ქვად“. ყველა წაეპოტინა, ვისაც კი არ ეზარებოდა...

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ აკაკი ბაქრაძის თანამედროვე არცერთ პუბლიცისტს ასე ორგანულად არ გაუთავისებია ილიას „ბედნიერი ერის“ მამხილებელი პათოსი. მას ეყო ზნეობრივი სიმტკიცე და მოქალაქეობრივი გაბედულება (ძველბერძნულში ამ ცნების აღსანიშნავი ცალკე სიტყვაც კი ყოფილა – „Arete“, რომელსაც ბაჩანა ბრეგვაძემ ქართული შესატყვისი დაუძებნა – „სიქველე“) თვისტომთათვის პირუთვნელად ეთქვა ყოველივე ის, რასაც ფიქრობდა ჩვენს წარსულსა თუ აწინდელ მანკიერებებზე. მისი ღრმა რწმენით, ქართველ კაცს ძალიან გაუჭირდება თავისი ღირსეული ადგილის დაკავება ცივილიზებულ ერთა თანამეგობრობაში, თუ სტუმართა ეთნოგრაფიულ აღტაცებათა და თვითტკობის ეიფორიაში იგი თვალს აარიდებს „ბედნიერი ერის“ უღმობელ სარკეს.

აკაკი ბაქრაძის პუბლიცისტიკა, რალა თქმა უნდა, ასახავს ავტორის ამბივალენტურ გრძნობათა ჭიდილსაც: დღენიადაგ კატონის დაჟინებით შეახსენებს იგი თვისტომთ ზნეობრივი კატასტროფის საფრთხეს; მაგრამ ზოგჯერ, სწორედ იმიტომ, რომ ეს თვისტომნი ოთარაანთ ქვრივის სიყვარულით უყვარს, „მკვახე შეძახილის“ ნაცვლად მოუნდება მათ ის ღირსებანიც შეახსენოს, რომლებიც ამდენ ძნელბედობაში შერჩათ და რომლებმაც მათი მოუთვინიერებელი ბუნება ასაზრდოვა: „...საქართველოში არაფერი მომხდარა ისეთი, რაც სხვა ქვეყანაში (ყველაზე უფრო ცივილიზებულშიც კი) არ მომხდარა... როცა ჩვენ მივხვდებით, დავიჯერებთ, რომ ქართველიც ისეთივე ჩვეულებრივი ადამიანია, როგორც ყველა სხვა ქვეყნის შვილი, რომ ქართველისთვისაც არაფერი ადამიანური, არც კარგი და არც ავი, უცხო არ არის, მაშინ საქართველოში მომხდარ ყველა მოვლენას ფხიზელი გონებით, გამჭრიახი თვალით და გაგებით შევხვდებით. არც უსაფუძვლო სასონარკვეთილება დაგვეუფლება და არც უსაფუძვლო აღტაცებას მივეცემით.... ..ჩვენ, ლუარსაბ თათქარიძის გარდა, ამირანიც გვყავს, თეიმურაზ ხევისთავის გარდა – ავთანდილიც, კვაჭი კვაჭანტირაძისა და ყვარყვარე თუთაბერის გარდა – მინდიაც. ქართველის სულში ამ ორი სანყისის ბრძოლაა. ჩვენ დღემდე იმიტომ მოვედით და მომავალშიც იმიტომ ვიქნებით, რომ ამ ბრძოლაში ყოველთვის ამირანის, ავთანდილისა და მინდიას სანყისი იმარჯვებდა“ (ბაქრაძე 2005ა: 515).

აკაკი ბაქრაძემ ერთ-ერთი თავისი წერილი ასე დაამთავრა: „...ნაკლის დამალვა შეუძლებელია. მიჩქმალვით და წაყრუებით ხარვეზი არ გასწორდება. არც ის უნდა დავივინყოთ, რომ რამდენიც უნდა ვმალოთ, რამდენიც უნდა ვჩქმალოთ, ბოლოს მაინც მოვა პატარა, გაბედული ბიჭი და ხმამალლა, დაუფარავად იტყვის – ხელმწიფე შიშველიაო“ (ბაქრაძე 2005ა: 634).

დღეს, აკაკი ბაქრაძის გარდაცვალებიდან ოცი წლის შემდეგ, შეუძლებელია არ გაიფიქროთ, როგორი მომხიბლავი უშუალოებით გამოთქვა დიდმა პუბლიცისტმა თავისი „მოუთვინიერებელი“ ცხოვრების კრედოც და მიზანიც.

დამონეგებიანი:

ასათიანი 1982: ასათიანი გ. *სათავეებთან*. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1982.

ბაქრაძე 1977: ბაქრაძე ა. *კრიტიკული გულანი*. თბილისი: „მერანი“, 1977.

ბაქრაძე 2004: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. II. თბილისი: „მერანი“, ლომისი“, 2004.

ბაქრაძე 2004ა: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. III. თბილისი: „ნეკერი“, ლომისი“, 2004.

ბაქრაძე 2005: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. V. თბილისი: „ნეკერი“, ლომისი“, 2005.

ბაქრაძე 2005ა: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. VI. თბილისი: „ნეკერი“, ლომისი“, 2005.

ბაქრაძე 2006: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. VIII. თბილისი: „ნეკერი“, ლომისი“, 2006.

მამარდაშვილი 2011: მამარდაშვილი მ. *ცნობიერების ტიპოლოგია*. თბილისი: „ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი“, 2011.

რაბლე 366: რაბლე ფრ. *გარგანტუა და პანტაგრუელი*. თარგმანი გურამ გოგიაშვილისა. თბილისი: „ბაკმი“, 2013.

ჯაფარიძე 259: ჯაფარიძე გ. *საქართველო და ეგვიპტის მამლუქები*. თბილისი: „კოლორი“, 2016.

Zaza Abzianidze

(Georgia, Tbilisi)

Conception of Georgian National Identity by Akaki Bakradze

Summary

Key words: Akaki Bakradze, georgian identity, ethnic self-portrait.

The painful problems of Georgian identity and ethno-portrait run through the entire biography of Akaki Bakradze – this outstanding publicist and public figure of the second part of the XX century. So as to make Akaki Bakradze’s aforementioned national conception easily accessible to the reader, we shall try to point out a few major aspects in a historical retrospective. In accordance with this principle, the first concept will be “Georgian messianic idea,” which is laid out in an article by Akaki Bakradze, “A Forgotten Idea” (1987). It is precisely in the historical retrospective that Akaki Bakradze presents an ensemble of constants of Georgian national character and ethnoculture in his polemical text, “An Acerb Exclamation” (1983).